

MUSIQA TA'LIMIDA SUN'IY INTELLEKTDAN FOYDALANISHNING AKADEMIK HALOLLIK VA PEDAGOGIK MAS'ULIYAT MASALALARI

G'.Yunusov

Qo'qon davlat universiteti San'atshunoslik kafedrası dotsenti

Annotatsiya: Ushbu maqolada oliy ta'limda musiqa fanlarini o'qitish jarayonida sun'iy intellekt texnologiyalaridan foydalanish bilan bog'liq akademik halollik va pedagogik mas'uliyat masalalari tahlil qilinadi. Raqamli texnologiyalar va generativ sun'iy intellekt vositalarining rivojlanishi musiqiy tahlil, kompozitsiya, aranjirovka, topshiriqlarni ishlab chiqish, mustaqil ta'lim va ijodiy faoliyat uchun yangi imkoniyatlar yaratmoqda. Shu bilan birga, tayyor musiqiy material yoki matnni sun'iy intellekt yordamida yaratib, uni talabaning mustaqil ishi sifatida taqdim etish, mualliflik va manbalarni ko'rsatmaslik, AI tomonidan berilgan ma'lumotlarni tekshirmasdan qabul qilish kabi muammolar akademik halollikning yangi mezonlarini ishlab chiqishni talab etmoqda. Maqolada sun'iy intellektdan foydalanishda talabaning ijodiy mustaqilligini saqlash, AI yordamidan foydalanish darajasini ochiq ko'rsatish, o'qituvchining pedagogik nazoratini ta'minlash, mualliflik huquqiga rioya qilish va ta'lim natijalarini baholashning yangi yondashuvlari yoritiladi.

Kalit so'zlar: musiqa ta'limi, sun'iy intellekt, akademik halollik, pedagogik mas'uliyat, raqamli ta'lim, generativ AI, mualliflik, musiqiy ijodkorlik, akademik kompetensiya, oliy ta'lim.

KIRISH

Bugungi kunda sun'iy intellekt texnologiyalarining ta'lim jarayoniga kirib kelishi oliy ta'limning mazmuni, metodlari va baholash tizimiga jiddiy o'zgarishlar olib kelmoqda. Ayniqsa, musiqa ta'limida sun'iy intellekt yordamida musiqiy g'oyalar yaratish, musiqiy materialni tahlil qilish, aranjirovka variantlarini ishlab chiqish, nota materiallari bilan ishlash va ijodiy topshiriqlarni bajarish imkoniyatlarining kengayishi pedagoglar oldiga yangi vazifalarni qo'yimoqda. Sun'iy intellektdan foydalanishning pedagogik imkoniyatlari keng bo'lsa-da, uning ta'lim jarayoniga nazoratsiz kirib kelishi akademik halollik bilan bog'liq muammolarni yuzaga chiqarishi mumkin. Talaba tomonidan sun'iy intellekt yaratgan musiqiy yoki matnli materialning o'zining mustaqil ishi sifatida taqdim etilishi, AI yordamida tayyorlangan tahlilni tekshirmasdan topshirish, foydalanilgan texnologik vositani ko'rsatmaslik yoki boshqa ijodkorlarning materiallaridan tegishli ruxsatsiz foydalanish kabi holatlar ta'lim jarayonining ishonchliligiga ta'sir qilishi mumkin. Shu sababli zamonaviy musiqa ta'limida asosiy masala "sun'iy intellektdan foydalanish kerakmi yoki yo'qmi?" degan savol emas, balki undan qanday pedagogik, axloqiy va akademik tamoyillar asosida foydalanish kerak?

degan savoldir. Sun’iy intellektning ta’limdan butunlay chetlashtirish zamonaviy raqamli muhitning real imkoniyatlarini inkor etishga olib kelishi mumkin. Shu bilan birga, undan nazoratsiz foydalanish talabaning mustaqil fikrlashi, ijodiy qobiliyati va akademik mas’uliyatining pasayishiga sabab bo’lishi ehtimoldan xoli emas. Demak, asosiy vazifa texnologiya va inson ijodkorligi o’rtasida pedagogik muvozanatni ta’minlashdan iborat. Sun’iy intellekt musika ta’limining turli yo’nalishlarida qo’llanishi mumkin. U musiqiy asarlarni tahlil qilish, musiqiy g’oyalarni izlash, kompozitsion tajribalar o’tkazish, aranjirovka variantlarini ishlab chiqish, musika nazariyasiga oid tushunchalarni tushuntirish, individual topshiriqlarni shakllantirish va mustaqil ta’limni tashkil etishda yordamchi vosita bo’la oladi.

Masalan, talaba muayyan musiqiy janr yoki uslubning xususiyatlarini o’rganishda sun’iy intellektdan dastlabki ma’lumotlarni olish uchun foydalanishi mumkin. Biroq AI tomonidan berilgan ma’lumotni tayyor ilmiy xulosa sifatida qabul qilish to’g’ri emas. Talaba ma’lumotni ishonchli ilmiy manbalar bilan taqqoslashi, uning aniqligini tekshirishi va yakuniy xulosani mustaqil shakllantirishi kerak.

Xuddi shuningdek, kompozitsiya jarayonida AI tomonidan taklif etilgan musiqiy g’oya talabaning yakuniy ijodiy mahsuloti sifatida emas, balki ijodiy tajriba uchun boshlang’ich material sifatida qo’llanishi mumkin. Talaba mazkur materialni o’zgartirishi, rivojlantirishi, o’zining musiqiy qarashlari bilan boyitishi va yakuniy qarorni mustaqil qabul qilishi lozim. An’anaviy akademik halollik tushunchasi ko’proq plagiat, ko’chirish, imtihonda noqonuniy yordamdan foydalanish yoki manbalarni noto’g’ri ko’rsatish bilan bog’liq holda izohlangan. Sun’iy intellektning paydo bo’lishi esa ushbu tushunchaning mazmunini yanada kengaytirishni talab qilmoqda.

Bugungi sharoitda akademik halollik talabaning AI vositalaridan foydalanish faktini yashirmasligi, texnologiya yordamida yaratilgan materialni o’zining to’liq mustaqil mahsuloti sifatida ko’rsatmasligi va AI tomonidan berilgan ma’lumotlarning haqqoniyligini tekshirishi kabi tamoyillarni ham qamrab olishi kerak. Musika ta’limida bu masala yanada murakkabdir. Chunki sun’iy intellekt yordamida melodik material, ritmik tuzilma, garmonik ketma-ketlik yoki aranjirovka varianti yaratilishi mumkin. Bunday holatda pedagogik nuqtayi nazardan asosiy savol tayyor materialning kim tomonidan yaratilgani bilan bir qatorda, talaba ushbu material ustida qanday ijodiy ish olib borganligiga ham qaratilishi kerak. Agar talaba AI tomonidan yaratilgan materialni tahlil qilsa, o’zgartirsa, qayta ishlasa, o’zining musiqiy qarashlarini qo’shsa va yakuniy natijani mustaqil ravishda asoslay olsa, texnologiya uning ijodiy faoliyatini qo’llab-quvvatlovchi vosita sifatida namoyon bo’ladi. Musika ta’limining muhim maqsadlaridan biri talabaning individual ijodiy tafakkurini rivojlantirishdir. Shu sababli sun’iy intellektdan foydalanishda inson ijodkorligining ustuvorligi saqlanishi zarur. AI vositalari juda tez va ko’p variantlarni ishlab chiqishi mumkin. Biroq variantlarning barchasi badiiy yoki pedagogik jihatdan bir xil qiymatga ega bo’lmaydi. Ularni tanlash, tahlil qilish, baholash va takomillashtirish insonning

musiqiy didi, bilimlari va estetik qarashlariga bog‘liq. Shuning uchun musiqa ta’limida AI bilan ishlash jarayonining asosiy natijasi tayyor musiqiy mahsulotning mavjudligi emas, balki talabani ijodiy qaror qabul qilish qobiliyati bo‘lishi kerak. Talaba “AI nima yaratdi?” degan savoldan ko‘ra “Men AI yaratgan variantni nima sababdan qabul qildim yoki rad etdim?”, “Qaysi musiqiy vositalarni o‘zgartirdim?”, “Mening ijodiy hissam nimadan iborat?” kabi savollarga javob bera olishi muhim. Sun‘iy intellektning ta’limga kirib kelishi o‘qituvchining pedagogik mas’uliyatini kamaytirmaydi. Aksincha, o‘qituvchi zimmasiga yangi vazifalarni yuklaydi. O‘qituvchi talabalarni AI vositalaridan mas’uliyatli foydalanishga o‘rgatishi, ularning raqamli savodxonligini oshirishi, AI tomonidan berilgan ma’lumotlarni tekshirish madaniyatini shakllantirishi va ijodiy mustaqillikni qo‘llab-quvvatlashi kerak. Bundan tashqari, pedagog AI vositalaridan foydalanishga oid aniq qoidalarni ishlab chiqishi maqsadga muvofiq. Masalan, ayrim topshiriqlarda AI dan foydalanishga ruxsat berilishi, boshqa topshiriqlarda esa talabani ijodiy faoliyatini aniqlash maqsadida AI dan foydalanish cheklanishi mumkin. Muhimi, bu talablar talabalarga oldindan aniq tushuntirilishi va barcha uchun bir xil mezon asosida qo‘llanishi kerak. Akademik halollikni ta’minlashning muhim mexanizmlaridan biri AI dan foydalanish shaffofligini ta’minlashdir. Talaba topshiriqni bajarishda sun‘iy intellektidan foydalangan bo‘lsa, uning qaysi bosqichda va qanday maqsadda foydalanilganini ko‘rsatishi maqsadga muvofiq.

Masalan, talaba AI dan g‘oya izlash, matnni tahrirlash, musiqiy variantlarni taqqoslash yoki dastlabki tahlilni shakllantirishda foydalangan bo‘lishi mumkin. Bunda AI ning roli aniq ko‘rsatilsa, o‘qituvchi talabani haqiqiy ijodiy hissasini baholash imkoniga ega bo‘ladi. Bu yondashuv AI dan foydalanishni yashirish emas, balki uni akademik jihatdan mas’uliyatli va shaffof faoliyatga aylantirish imkonini beradi. Musiqiy ijodda mualliflik masalasi alohida ahamiyatga ega. Musiqiy asar, aranjirovka, melodik material yoki boshqa ijodiy mahsulotdan foydalanishda uning kelib chiqishi va huquqiy maqomi e’tiborga olinishi kerak. Talaba internet yoki AI vositalari orqali olingan musiqiy materialni o‘zining original ijodi sifatida ko‘rsatmasligi kerak. O‘qituvchi esa talabalarga mualliflik huquqi va intellektual mulk masalalari haqida tegishli tushunchalar berishi lozim.

Ayniqsa, oliy ta’limda bo‘lajak musiqa mutaxassislarini tayyorlash jarayonida bu masala kasbiy kompetensiyaning bir qismi sifatida qaralishi maqsadga muvofiq. Chunki kelajakdagi musiqa o‘qituvchisi, ijrochi yoki ijodkor raqamli muhitda yaratilgan musiqiy material bilan ishlashning huquqiy va axloqiy asoslarini bilishi zarur. Sun‘iy intellekt vositalarining yana bir muhim muammosi - ularning ayrim hollarda noto‘g‘ri yoki yetarlicha asoslanmagan ma’lumotlarni taqdim etishi mumkinligidir. Shu sababli musiqa ta’limida AI dan foydalanish talabani tanqidiy fikrlash kompetensiyasini ham rivojlantirishi kerak. Talaba AI tomonidan berilgan musiqiy-tarixiy, nazariy yoki metodik ma’lumotni tegishli ilmiy manbalar bilan solishtirishi, faktlarni tekshirishi va qarama-qarshi ma’lumotlar mavjud bo‘lsa, ularni tahlil qilishi lozim. Bu jarayonda o‘qituvchi “AI javob berdi - demak, to‘g‘ri” degan yondashuvning oldini olishi kerak. Aksincha, AI javobining ishonchliligini tekshirishning o‘zi mustaqil ta’lim topshirig‘iga aylanishi mumkin. Sun‘iy

intellektning keng tarqalishi an’anaviy baholash tizimining ayrim jihatlarini qayta ko‘rib chiqishni talab etadi. Agar topshiriq faqat tayyor matn yoki tayyor musiqiy mahsulotni taqdim etishga asoslangan bo‘lsa, talabning AI dan qay darajada foydalanganini aniqlash qiyinlashadi. Shu sababli musiqa ta’limida jarayonga yo‘naltirilgan baholashga ko‘proq e’tibor berish zarur. Talabning dastlabki g‘oyasi, ijodiy izlanishlari, variantlarni tahlil qilishi, tanlovini asoslash qobiliyati, musiqiy materialni qayta ishlashi va yakuniy natijani himoya qilishi baholanishi mumkin.

Masalan, talaba yaratgan kompozitsiyasini taqdim etish bilan birga, uning yaratilish bosqichlarini ham tushuntirib berishi mumkin. Nima sababdan ma’lum bir ritm, lad, temp yoki garmonik yechim tanlanganini izohlashi talab qilinadi. Bunday yondashuv talabning haqiqiy musiqiy tafakkurini aniqlashga yordam beradi. Zamonaviy musiqa ta’limida akademik halollikni ta’minlash uchun talabalarda AI savodxonligini shakllantirish muhimdir. AI savodxonligi texnologiyadan foydalanishning texnik ko‘nikmasi bilangina cheklanmaydi. U AI imkoniyatlarini tushunish, uning cheklovlarini anglash, natijalarni tekshirish, mualliflik masalalariga e’tibor berish va texnologiyadan axloqiy foydalanish kompetensiyalarini ham qamrab oladi. Talaba AI dan foydalanganda texnologiyani “tayyor javob beruvchi” emas, balki “fikrlash jarayonini qo‘llab-quvvatlovchi vosita” sifatida qabul qilishi kerak. Sun’iy intellektning ta’limga kirib kelishi o‘qituvchi va talaba o‘rtasidagi munosabatni ham yangi bosqichga olib chiqmoqda. Ilgari o‘qituvchi asosiy axborot manbalaridan biri bo‘lgan bo‘lsa, bugungi raqamli muhitda talaba turli manbalardan tezkor ma’lumot olish imkoniga ega. Shu sababli o‘qituvchining asosiy vazifasi ma’lumotni yetkazishdan ko‘ra, talabning uni to‘g‘ri tanlashi, tahlil qilishi, baholashi va amaliy faoliyatga aylantirishiga ko‘maklashishdan iborat bo‘lmoqda. Musika ta’limida esa bu jarayon yanada murakkab bo‘lib, pedagog talabning texnologik faoliyati bilan bir qatorda uning badiiy-estetik qarashlari, musiqiy didi va ijodiy individualligini ham qo‘llab-quvvatlashi zarur.

Musika ta’limida sun’iy intellektidan foydalanishning maqbul modeli “maqsadni belgilash – AI vositasini tanlash – AI yordamida dastlabki variantni ishlab chiqish – mustaqil tahlil – ijodiy qayta ishlash – natijani asoslash – manba va texnologik yordamni ko‘rsatish – refleksiya” ketma-ketligida tashkil etilishi mumkin. Mazkur modelda talaba ijodiy jarayonning markaziy subyekti bo‘lib qoladi. Sun’iy intellekt esa yordamchi texnologik vosita sifatida xizmat qiladi. Bunday yondashuv texnologik imkoniyatlardan foydalanish va akademik halollikni saqlash o‘rtasidagi muvozanatni ta’minlashga yordam beradi.

XULOSA

Musika ta’limida sun’iy intellektidan foydalanish zamonaviy oliy ta’limning muhim va istiqbolli yo‘nalishlaridan biridir. Sun’iy intellekt musiqiy tahlil, kompozitsiya, aranjirovka, mustaqil ta’lim va ijodiy topshiriqlarni tashkil etish uchun katta imkoniyatlar yaratadi. Biroq texnologik imkoniyatlarning kengayishi akademik halollik va pedagogik mas’uliyat masalalarini ham yanada dolzarb holatga keltirmoqda. Musika ta’limida AI dan foydalanishning asosiy pedagogik tamoyili shundan iborat bo‘lishi kerakki, texnologiya talabning o‘rnini egallamasligi, balki

uning ijodiy va intellektual faoliyatini qo‘llab-quvvatlashi lozim. Talaba tayyor AI mahsulotini o‘zining mustaqil ishi sifatida taqdim etishdan ko‘ra, texnologiya yordamida yaratilgan materialni tahlil qilishi, qayta ishlashi, takomillashtirishi va o‘zining musiqiy qarashlari bilan boyitishi zarur. Akademik halollikni ta’minlash uchun AI dan foydalanish shaffofligi, mualliflikka hurmat, ma’lumotlarni tekshirish, mustaqil ijodiy qarorlarni baholash va texnologik yordamni ochiq ko‘rsatish muhim pedagogik shartlar hisoblanadi.

Shuningdek, o‘qituvchining pedagogik mas’uliyati texnologiyani taqiqlash bilan emas, undan foydalanishning aniq pedagogik, axloqiy va akademik me’yorlarini shakllantirish bilan namoyon bo‘ladi. O‘qituvchi talabaga AI vositasidan foydalanish madaniyatini o‘rgatishi, uning imkoniyatlari va cheklovlarini tushuntirishi, ijodiy mustaqillikni qo‘llab-quvvatlashi va ta’lim natijalarini adolatli baholashi lozim.

Shunday qilib, sun’iy intellekt va musika ta’limi integratsiyasining samaradorligi texnologiyaning qanchalik kuchli ekanligi bilan emas, balki undan insonning musiqiy tafakkuri, ijodiy mustaqilligi, akademik halolligi va kasbiy mas’uliyatini rivojlantirish yo‘lida qanchalik oqilona foydalanilishi bilan belgilanadi. Zamonaviy musika ta’limining ustuvor vazifasi texnologiyaga tayangan ijodkor emas, balki texnologiyani ongli, mas’uliyatli va ijodiy boshqara oladigan musiqiy mutaxassisni shakllantirishdan iborat bo‘lishi kerak.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR

1. O‘zbekiston Respublikasi Prezidenti Shavkat Mirziyoyevning II Xalqaro maqom san’ati anjumanining ochilish marosimidagi nutqi, 2024-yil 25-iyun
2. Fitrat, A. O‘zbek klassik musiqasi tarixi. - Toshkent: Fan, 1993.
3. Rajabiy, Yu. Shashmaqom. - Toshkent: G‘afur G‘ulom nomidagi Adabiyot va san’at nashriyoti, 1978.
4. Turdiyev, Sh. O‘zbek an’anaviy xonandaligida ustoz-shogird an’anasining badiiy-ijrochilik tamoyillari. -Qo‘qon DPI. Ilmiy xabarlar jurnali, 2026, 8(5), 2252–2255.
5. Azizxonova, M., and E. Qobilova. "YoSHLARNI MUSIQIY MADANIYATI VA MA’NAVIYATNI SHAKLLANTIRISHDA MUSIQIY TARBIYANING AHAMIYATI." Oriental Art and Culture 3 (2022): 51-57.
6. Qobilova, E. "THE IMPORTANCE OF MUSIC TEACHING IN EDUCATION." QO ‘QON UNIVERSITY NEWSLETTER 12 (2024): 99-100.
7. Qobilova, E. "Musika o‘qitish metodikasi va maktab repertuari." Oquv qollanma, Fargona. "Fargona" nashriyoti (2020).
8. Qobilova, E. (2023). Forming a sense of internationality in students through the traditional music of Azerbaijan. International Bulletin of Applied Science and Technology, 3, 127-132.
9. E’zozxon, Q., Teshaboyeva, Z., & Ergasheva, S. D. (2024). HOZIRGI O ‘ZBEK HIKOYACHILIGINING YETAKCHI TAMOYILLARI. University Research Base, 46-49.